

A GYEPEK TERMÉSZETVÉDELMI JELENTŐSÉGE

Kárpáti László

Summary

Hungarian grassy habitats are, biologically speaking, extremely diverse. One quarter of protected plants and half of the especially protected animals are connected to grasslands. They live here, breed here and get their food here. Many factors endanger grassy habitats, especially termination, foresting and the proliferation of so-called foreign invasion plants. The reconstruction of the habitats has started on the nearly 90,000 ha of grassland that has been connected to the national park, this is especially true of the alkaline, sandy and loess steppes.

Összefoglalás

A magyarországi füves élőhelyek kiemelkedően magas biológiai sokféleségűek. A védett növények $\frac{3}{4}$ -e, a védett és fokozottan védett állatok fele kötődik gyeptársulásokhoz. Itt él, és szaporodik, itt szerzi be táplálékát. A füves élőhelyeket sok tényező veszélyezteti, különösen a megszüntetés, valamint a beerdősülés, ill. idegenből származó ún. inváziós növények elszaporodása. A nemzeti parkokhoz került mintegy 90 000 ha gyepterületen megkezdődött az élőhelyek rekonstrukciója, különösen jellemző ez a szikes, a homok- és lösz pusztákon.

Vajon miért kell egy nemzeti parknak gyepgazdálkodással is foglalkoznia nálunk? Miért nem elég a védelem biztosítása, mint sok nyugat-európai, alpesi-magashegységi, sztyeppe, szavannai stb. számunkra egzotikus nemzeti park esetében?

A válasz minderre csak az lehet, hogy a hazai természetvédelem a Kárpát-medence unikális biológiai sokféleségű gyepterületeinek őrzője, amelyek többnyire másodlagos társulásként a több évszázaddal /évezreddel/ ezelőtti erdőirtások, rendszeres legeltetések és kaszálások, két-háromnyomásos gazdálkodás, ugarolás, leégetés ill. a mintegy 300 évre visszatekintő vízrendezés és folyamszabályozási munkák folytán jöttek létre. Növénytársulásaikra jellemző valamiféle rendszeresen elvégzett munka ill. végbement kultúrhatás, s ha ezek megszűnnek, kimaradnak a bekövetkező szukcesszionális változások többnyire a védelem, a konzervációbiológiai cél elérése ellen hatnak. A cserjésedés, a beerdősülés folyamatai mellett- tájidegen, invazív növényfajok tömeges megjelenése és hódítása teljesen átalakíthatja védett fajokban gazdag gyeptársulásainkat. E veszélyek elhárítása passzív, jogi-védelmi eszközökkel nem lehetséges. Speciális természetvédelmi gyepkezelésekre van szükség, tehát egyfajta nem bevétel-irányított gyepgazdálkodásra, amely célja nem a minél nagyobb anyagi haszon elérése, hanem a füves területek biológiai sokféleségének fenntartása, a védett fajok élőhelyeinek biztosítása.

Banális kérdés, de mégis fel kell tennünk: Mi a gyepek jelentősége a hazánkban jelenleg védett fajok életében? Először vizsgáljuk meg ezt a kérdést a növényeknél.

Nyilvánvaló, hogy a ritkaságok, „a természetvédelmi kincsek, amelyeket Magyarország a közeljövőben az EU-ba visz” - e megállapítást az Unió szakértői tették - botanikai tekintetben $\frac{3}{4}$ -részben a gyeptársulások, füves területek életközösségeinek lakói, amelyek fenntartásának fontosságára az előbbieken már utaltam.

Védett és fokozottan védett növényfajok előfordulása gyeptársulásokban

	Teljes fajszám	Gyeppekhez kötődők	%
Védett	516	393	76
Fokozottan védett	52	40	77

Alább kigyűjtve áttekinthető azon füves élőhelyek sora, amelyek leggyakrabban felvannak tüntetve védett és fokozottan védett növényfajaink előfordulásainak leírásaiban. /A gyakoriság felülről lefelé csökken/

Védett növények leggyakoribb élőhelyei	Fokozottan védett növények leggyakoribb élőhelyei
Láprétek-mocsárrétek	Sziklagyeppek
Sziklagyeppek	Láprétek-mocsárrétek
Homokpusztai rétek és gyeppek	Homokpusztai rétek és gyeppek
Lőszpusztai rétek és gyeppek	Lőszpusztai rétek és gyeppek
Szikespusztai rétek és gyeppek	Szikespusztai rétek és gyeppek
Hegyi rétek	Pusztafüves lejtők
Pusztafüves lejtők	Sztyepprétek
Sztyepprétek	Sziklafüves lejtők
Sziklafüves lejtők	Hegyi rétek

Ha megnézzük, hogy a védett állatfajok közül hányan kötődnek tápnövényeik, búvó és szaporodóhelyük vagy füves területeken élő zsákmányállataik folytán a különböző gyeptársulásokhoz, az alábbiakat állapíthatjuk meg:

Védett és fokozottan védett állatfajok előfordulása gyeptársulásokban

	Teljes fajszám	Gyeppekhez kötődők	%
<u>Gerinctelenek</u>			
/csigák-ízeltlábúak/			
védett	373	175	47
fokozottan védett			
<u>Hüllők</u>			
védett	13	5	23
fokozottan védett	2	1	50
<u>Madarak</u>			
védett	278	96	35
fokozottan védett	70	42	60
<u>Emlősök</u>			
védett	48	20	42
fokozottan védett	11	5	45

E kimutatás is igazolja, hogy a védett állatfajok – különösen a fokozottan védett hüllők, madarak és emlősök- esetében életfeltétel jelentőségű a füves területeink léte. Ezek minden degradációja negatív irányú állapot változása súlyosan kihat hazánk védett állatvilágának többségére is.

A leromlást előidéző folyamatok a következők:

- Beerdősítés
- Bányászat
- Gyepfeltörés
- Gyümölcsös és szőlő telepítés
- Vízározók, halastavak létesítése
- Vízrendezés – melioráció
- Intenzív gyepgazdálkodás /felülvetés herbicidek alkalmazása, műtrágyázás, túlzott szervestrágyázás/
- Túllegeltetés
- Túlzott vadlétszám, tájidegen vadfajok, vaddisznó-túrás
- Virágszedés, gyűjtés
- Taposás
- Katonai tevékenység
- Klimatikus változások
- Tápanyag-feldúsulás
- Beerdősülés, cserjésedés
- Elnádasodás
- Tájidegen fajok elszaporodása, stb.

A felsoroltak többségét hatósági úton igyekszik megakadályozni a természetvédelem. A klimatikus változás, a tápanyag feldúsulás a korunkban nagymértékű urbanizációhoz, légszennyeződéshez köthető, globális jelenségek. A beerdősülés, a cserjésedés az elnádasodás, a tájidegen fajok elszaporodása viszont olyan jelenségek közé tartoznak, amelyeket a nemzeti parkok aktív természetvédelmi beavatkozásokkal, a gyepgazdálkodás speciális, természetvédelmi módszereivel akadályozhatnak meg.

A rendszerváltozás óta született, a környezet- és természetvédelmi kötelezettségekre is tekintettel lévő törvények és más jogi szabályozók - különösen az Alkotmánybíróság 28/1994 sz. határozata valamint az 1995 évi XCIII.-as törvény - olyan helyzetet idéztek elő hazánkban, hogy az országos jelentőségű védett területeken, a nemzeti parkokban, a tájvédelmi körzetekben és a természetvédelmi területeken mintegy 90.000 ha gyepterület került a – Magyar Állam tulajdonaként – a nemzeti park igazgatóságok kezelésébe.

E füves élőhelyek ökológiai állapota, veszélyeztetettségi helyzete, a hírhedt „állatorvosi ló”-ként mindazon gyepbetegségeket, káros folyamatokat és ezek degradációs eredményeit mutatja, amelyeket az előbbi felsorolás tartalmaz.

Megállapítható, hogy a korábbi évtizedekben hatósági eszközökkel nem sikerült megakadályozni e gyepterületek leromlását, így ma a nemzeti park igazgatóságok igyekeznek a gyógyítást, élőhelyrekonstrukciót megoldani.

A Fertő-Hanság Nemzeti Parkban pl. a szikespusztai füves élőhelyek rekonstrukciója már kb. 2500 ha-on folyik, s évente több száz hektár gyepbe ékelődő szántót füvesítenek vissza. Hasonló munkálatok folynak más nemzeti parkok területein is.

E tevékenység tudományos alapjainak lerakása is elkezdődött. A Természetvédelmi Hivatal támogatásával sorra jelennek meg azok a florisztikai, természetvédelmi, gyepgondozási alapmunkák, kezelési tervek amelyek nélkülözhetetlenek a védett gyepek ismeretéhez és fenntartásához.

Fontos egy rendszeresen ülésező, aktívan működő tudományos szervezet létrehozása is, amelynek tagjai között a gyakorló legelőgazdától, a természetvédelmi szakembereken keresztül, ökológusok, botanikusok, talajtanosok, növényvédősök egyaránt megtalálhatók.

Remélhetően a Gyepgazdálkodási Társaság Természetvédelmi Szakosztálya megfelelő keretet ad a tudományos és a gyakorlati munka kölcsönös megismerésére annak érdekében, hogy a füves élőhelyek fenntartása hazánkban a védett és nem védett területeken egyaránt megoldódhasson.

Irodalomjegyzék

- Borhidi A. – Sánta A. szerk. /1999/: Vörös könyv Magyarország növénytakarásairól 1-2. TermészetBÚVÁR Alapítvány Kiadó Bp.
- Parkas S. szerk. /1999/: Magyarország védett növényei. Mezőgazda Kiadó Bp.
- Kárpáti L. /1988/: Salzsteppen-Rekonstruktion am Neusiedlersee in Ungarn. BFB-Bericht. 68. 87-92 p. Illmitz
- Kárpáti L. /1999/: Természetvédelem a vidékfejlesztésben in Nagy G-Vinczeffy L. szerk. Debreceni gyepgazdálkodási napok 15./1997/ Ökológia-gyep vidékfejlesztés 29-33.p.
- Kelemen J. szerk. /1997/: Irányelvek a füves területek természetvédelmi szempontú kezeléséhez. TermészetBÚVÁR Alapítvány Kiadó. Bp.

Szerző: Dr. Kárpáti László PhD. igazgató
Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság
9435. Sarród, Pf.4.